

свідчить не лише про його багатогранність і певну складність, а й про те, що до цього часу залишається нерозробленою цілісна й усталена теорія соціалізації, соціального становлення та формування соціальної ініціативи молоді.

Проблеми формування різних аспектів соціальної активності та ініціативи особистості вивчали К.О. Абульханова-Славська, В.С. Бакіров, Т.О. Ільїна, Т.М. Мальковська, В.О. Сластьонін, Н.В. Кічук та інші. Окремі аспекти соціального самовизначення досліджували В.Л. Лебедева, В.А. Матусевич, Г.П. Ніков, В.Ф. Сафін та інші. Дослідження соціально відповідальності проводили Л.І. Грядунова, С.І. Дмитрієв, С.В. Куликівський, К. Муздибаєв, М.І. Сметанський та інші. Загальну проблему нашого дослідження ми визначили як виявлення сутності протиріччя між об'єктивною потребою розвитку соціальної ініціативи особистості в проектній діяльності неурядових організацій місцевого рівня і недостатнім рівнем вирішення цієї потреби. Процеси оновлення та розвитку суспільства неможливі, якщо до них не залучити основну масу населення, якщо соціальна ініціатива молоді має низький рівень, якщо відсутній розвиток її нових нетрадиційних форм. Однак, ця потреба суспільства нині не задовольняється. Існує суперечність між необхідністю розвитку соціальної ініціативності та реальним станом ініціативи студентів, між цією потребою та деструктивними, негативними й дестабілізуючими факторами прояву активності.

Таким чином, глибинні зміни в житті нашої держави, які пов'язані, насамперед, з процесами побудови громадянського суспільства, реформуванням системи вищої освіти, становленням та розвитком неурядових організацій, пошуком нових підходів щодо організації та функціонування розвитку студентської соціальної ініціативи у проектній діяльності, висувують пріоритетне завдання – виховання інтелектуальної, висококультурної, творчої та діяльної особистості, здатної до подолання негативних тенденцій в економічній, політичній, духовній та соціальних сферах. Відтак особливо актуальною постає проблема формування соціальної ініціативи студентської молоді у проектній діяльності, яка полягає у поєднанні власних інтересів з інтересами суспільства, міста в певній життєвій і громадській позиції, в творчому активному ставленні до навколишнього світу, в прагненні до самовдосконалення та саморозвитку.

О. М. Докукіна

СПІЛКУВАННЯ ЯК ЗАСІБ ВСТАНОВЛЕННЯ ВЗАЄМОРОЗУМІННЯ БАТЬКІВ І ДІТЕЙ У СІМ'Ї

Взаєморозуміння є не тільки бажаною, але й необхідною умовою взаємин батьків і дітей, оскільки сприяє їх стабільності, емоційній близькості членів сім'ї. Існуюче в сім'ї взаєморозуміння виступає позитивною характеристикою як всієї життєдіяльності родини, так і окремих актів міжособистісного внутрісімейного спілкування, в процесі яких відбувається виховання дитини. Сутність взаєморозуміння батьків і дітей у тому, що вони мають осмислювати особистість іншого, враховувати точки зору, побажання та устремління, психологічні особливості один одного. Тобто, безпосередньо спостерігаючи за зовнішньою стороною поведінки іншої людини, сприймаючи її висловлювання,

намагатися відповідно до своїх можливостей зрозуміти емоційний стан, причини певних дій і вчинків іншого.

Взаєморозуміння не так часто зустрічається в житті і не є притаманним для більшості сімей. Про це свідчить значний відсоток розлучень і величезна кількість конфліктних ситуацій між дітьми і батьками. Надто часто, особливо у підлітковому віці, відсутність взаєморозуміння провокує “конфлікт поколінь”, який проявляється у загостренні взаємостосунків членів сім’ї, агресивності дітей, пошуку ними тих людей, які нібито “розуміють і поважають” їх, а насправді штовхають на протиправні дії, вживання алкоголю, наркотиків, об’єднання в гурти кримінального характеру тощо. Намагання батьками зрозуміти внутрішній світ своїх дітей може допомогти їм якщо і не прийняти, то хоча б змиритися з привабливою для молоді субкультурою, не відштовхнути їх від себе, досягти згоди в сумісному житті. Нерозуміння батьками дітей дошкільного та молодшого шкільного віку може зашкодити їх особистісному розвитку, усталенню позитивних рис характеру, схильностей, затримати розвиток творчості та реалізації талантів дитини тощо.

На процес розуміння іншої людини впливає багато різних факторів: це, насамперед, вікові та індивідуальні особливості, професійні характеристики, багатство особистого життєвого досвіду, бажання і прагнення налагодити стосунки з іншим. Взаєморозуміння відбувається за допомогою ідентифікації, рефлексії, стереотипізації та зворотного зв’язку. Ідентифікацію можна пояснити як самоототожнення з іншою людиною на основі емоційного зв’язку, включення її у свій внутрішній світ, прийняття як власних її норм, цінностей та зразків поведінки. Це відбувається тоді, коли людина уявляє себе на місці іншого, переноситься у простір та обставини його життя, що і допомагає досягнути його особистісну сутність і навіть уподібнитися йому усвідомлено або неусвідомлено. Рефлексія як механізм взаєморозуміння – це осмислення людиною того, якими засобами і чому вона справила певне враження на іншого. Однак, рефлексія можлива лише у достатньо зрілої людини, у дітей її майже немає. На неї здатні навіть не всі дорослі, вона розвивається лише у тих, хто проявляє здатність до розмірковування про самого себе. Стереотипізація полягає в тому, що батьки, враховуючи власний життєвий досвід, з’ясовують причини певних форм поведінки дітей.

Зворотний зв’язок – обов’язковий компонент взаєморозуміння, оскільки воно можливе лише тоді, коли як батьки, так і діти враховують свої спостереження, думки і відповідно змінюють своє ставлення, поведінку щодо одне одного. Найефективніше засобом зворотного зв’язку є рефлексивний і емоційно насичений діалог батьків і дітей у процесі міжособистісного спілкування. Таке спілкування повинно мати ігрові засади і включати різноманітну інформацію відповідно до поставлених завдань. Інструментарій спілкування є унікальною багатшаровою системою рішення проблем взаєморозуміння, формуванню гуманістичної позиції фактичного лідера у сім’ї, становлення діалогового мислення і емоційного розкріпачення членів сім’ї. Гнучкість даного засобу полягає у можливості розставити акценти, побудувати логічні роздуми, активізувати розумову діяльність учасників, надати емоціям

позитивності. Ці характеристики дії спілкування роблять їх ефективними у розвитку якостей, які сприяють взаєморозумінню, насамперед, толерантності, а також формуванню толерантно-конструктивних взаємин, набуття стійких умінь і навичок миролюбної, неагресивної поведінки.

Спілкування у контексті розв'язуваної нами проблеми слід розуміти як процес взаємодії людей, ідеальною метою якого є прийняття один одного як безумовної цінності, а прагматичними завданнями – обмін інформацією, почуттями, діями, зразками поведінки на основі взаємного інтересу і відчуття прихильності між учасниками. Тобто, його можна розглядати і як фактор, який оптимізує виховний процес, і як метод, який дозволяє ефективно вирішувати поставлені виховні завдання. Відповідно до цього визначення можемо означити певні функції, які воно виконує у реальній взаємодії членів сім'ї. Насамперед, визначаємо контактну, інформаційну, спонукальну, координаційну, соціально-перцептивну, презентативну, інтерактивну, афективну і коригувальну функції.

Контактна функція полягає у готовності членів сім'ї до взаємодії, передачі та прийманні інформації, підтримці цієї готовності на рівні, який є необхідним для повноцінного спілкування. Інформаційна – в обміні учасників цього процесу різноманітною інформацією. Спонукальна пов'язана зі стимулюванням активності партнерів різноманітними засобами. Координаційна допомагає узгоджувати дії, упорядковувати рівновагу. Соціально-перцептивна відбиває тонке і глибоке сприйняття членами сім'ї один одного у межах не тільки їхніх соціальних, але і міжособистісних ролей, що забезпечує їхнє взаєморозуміння і активну взаємодію. Презентативна допомагає ефективному пред'явленню себе партнеру, самовираженню за допомогою доступних у даній ситуації засобів. Інтерактивна забезпечує обмін ідеями, діями, зразками поведінки у процесі контакту. Афективна пов'язана з проявом під час взаємодії членів сім'ї емоцій, їх підтримку в обраній тональності. Коригувальна сприяє зміні поведінки, особистісних смислів, мотивів і ціннісних орієнтацій партнера по взаємодії.

Підготовка батьків до спілкування з членами сім'ї, яке спрямоване на покращення взаєморозуміння, передбачає навчити їх орієнтуватися в конфліктогенній ситуації, що склалася на момент спілкування, визначати її характер і умови виникнення; привертати до себе увагу за допомогою різноманітних засобів (як стандартних, так і нестандартних); приймати і визначати стан партнера, обирати оптимальний момент і форму для початку спілкування; передавати необхідну доцільну інформацію за допомогою голосу, інтонації, міміки та інших виразних засобів спілкування для стимулювання і точного сприйняття того, що передається; приймати реакцію партнера і для досягнення поставленої мети доповнювати зміст спілкування новою інформацією. Ефективна реалізація зазначених кроків залежить від рівня сформованості у батьків певних специфічних умінь спілкування, головними з яких є уміння “бачити і чути” партнера (бути уважним до поведінки, слів, жестів, зовнішнього вигляду); уміння розуміти його (“читати” його думки і почуття); уміння поводити себе (семантично і стилістично грамотно будувати мову, використовувати невербальні засоби дії).

Таким чином, технологія спілкування має унікальні можливості, які дозволяють суб'єктам спілкування у кожному комунікативному акті встановлювати прямі та зворотні зв'язки, що сприяє утворенню взаєморозуміння між членами сім'ї.

Л. В. Єременко

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРАКТИЧНИХ УМІНЬ СТАРШОКЛАСНИКІВ ШКІЛ-ІНТЕРНАТІВ

В психолого-педагогічній літературі “вміння” та “навички” вживаються з поняттям “знання”. К.Платонов вважає знання, вміння та навички основними компонентами психологічних підструктур особистості. На думку В.Ягупова вони інтегрують людську психіку та безпосередньо впливають на діяльність людини. Вони виступають як диспетчер людської діяльності, координують психічні процеси (пізнавальні, емоційні та вольові) та психічні властивості людини (спрямованість, характер, здібності та темперамент), безпосередньо впливають на її психічний стан. Визначальним у формуванні вмінь є, на думку В.Ягупова, глибокі, гнучкі, дієві та міцні знання, які становлять фундамент вмінь і навичок. Вони, відповідно, забезпечують їх надійність, стійкість і міцність. Г.С.Костюк й С.У. Гончаренко вважають знання складовою вмінь. Без знань немає умінь. Але вміє лише той, хто не лише знає, а й може застосувати свої знання на практиці, використовувати їх у різних ситуаціях. Уміння – це знання в дії [2, с. 318-319; 1, с. 338]. В той же час у Педагогічному словнику відзначається, що “сформоване вміння може стати ... показником інтелектуального розвитку особистості й насамперед здатності ... до набуття знань і застосування їх у змінених умовах відповідно до поставленої мети діяльності” [3, с.94-95]. За визначенням Педагогічного словника “вміння – набута знанням чи досвідом здатність робити що-небудь” [3, с. 94].

За ступенем складності виділяють прості або елементарні вміння та складні вміння. Прості вміння – це можливість використання знань і першого досвіду дій; це дії, що виникли на основі знань в результаті наслідування дій або самостійних проб і помилок у поводженні з предметами. Подальші тренування і практичні дії призводять до більш високого ступеня – формування навичок. “Удосконалюючись і автоматизуючись, вміння перетворюються в навички” [3, с. 95]. Складне вміння виникає на основі вже вироблених навичок і широкого кола знань. На відміну від навичок, вміння функціонують під свідомим самоконтролем людини. Навички становлять психологічну передумову складного вмінь. “Уміння – здатність належно виконувати певні дії, заснована на доцільному використанні людиною набутих знань і навичок. Уміння передбачає використання раніше набутого досвіду, певних знань; без останніх немає умінь” [1, с. 338].

Визначено риси та ознаки вмінь: “гнучкість, тобто здатність раціонально діяти в різних ситуаціях; стійкість, тобто збереження точності й темпу, незважаючи на деякі побічні впливи; міцність (не втрачається й тоді, коли практично не застосовується); максимальна наближеність до реальних умов і завдань” [3, с. 95]. Вміння формуються в кілька стадій: “Спочатку – ознайомлення з умінням, усвідомлення його смислу. Потім початкове оволодіння ним. Нарешті, самостійне й дедалі точніше виконання практичних